

Inspektion vid Eksjö tingsrätt den 5–7 april 2016

Inledning

Den 5–7 april 2016 genomförde justitieombudsmannen Lars Lindström tillsammans med byråchefen Carina Sjögren och föredragandena Lena Lindbäck, Erika Enlund och Solmaz Fadai Vikström en inspektion vid Eksjö tingsrätt.

Inledande samtal

Inspektionen inleddes tisdagen den 5 april 2016 med att JO och hans medarbetare togs emot av lagmannen AA, rådmannen BB och beredningsjuristen CC. De lämnade en redogörelse för förhållandena vid tingsrätten och uppgav i huvudsak följande:

Tingsrätten har för närvarande 21 anställda. Det finns fyra ordinarie domare som har varsin tingsnotarie knuten till sig. CC arbetar med beredningen av i princip alla mål. Tingsrätten har ett gemensamt målkansli.

I receptionen arbetar två anställda med inkommande beställningar av diverse handlingar och med målregistreringen samt med ärenden rörande förvaltare och godmanskap som inte är tvistiga. En av dem har också ansvaret för posthanteringen och för registratorsbrevlådan och den andre arbetar även med indelningen av nämndemännen. Vid tingsrätten arbetar också en administratör, en lokalvårdare och en vaktmästare som har ordningsvaktsförordnande.

Det finns fem förhandlingssalar, varav två salar används vid muntliga förberedelser. I två av salarna finns fullständig teknisk utrustning.

Arbetsbelastningen är hög. Den orsakas bl.a. av att många tvistemål avgörs genom dom av tre ordinarie domare. Tingsrätten är restriktiv med att tillåta att tingsnotarier får förordnanden som ledamöter i mål som avgörs av tre domare. Sådana förordnanden lämnas i regel endast till tingsnotarier som är aktuella för fortsatt tjänstgöring på domarbanan. För närvarande synes allt färre tvistemål bli föremål för förlikning, vilket påverkar arbetsbördan. Det förekommer även ett mycket stort antal förtursmål, bl.a. mål där de tilltalade är häktade.

År 2008 gick tingsrätten över från en traditionell rotelorganisation till en modernare beredningsorganisation. De anställda upplever att förändringen har varit positiv. Målen fördelas på det sätt som framgår av sidorna 4 och 5 och bilaga 1 till arbetsordningen. Lagmannen AA har alltså ansvaret för de s.k. indispositiva tvistemålen och för alla skuldsaneringsärenden och specialärenden. DD ansvarar för de dispositiva tvistemålen och för alla övriga ärenden. BB har ansvaret för brottmålen med undantag för de brottmål där det endast finns böter i straffskalan, vilka alltså lottas direkt till notarierna. EE har ansvaret för konkurser och företagsrekonstruktioner.

Tingsnotarierna har sålunda ansvaret för brottmål där det endast finns böter i straffskalan. BB bedömer om det i övrigt finns mål som är lämpliga att handläggas av en tingsnotarie. Tingsnotarierna får dock inte handlägga mål där 34 kap. brottsbalken, BrB, ska tillämpas.

Utsatta förhandlingar fördelas vid veckomöten varje torsdag. Efter fördelningen övergår ansvaret för målet ifråga från respektive domare ovan till den domare som ska ha förhandlingen.

Samtliga ordinarie domare förutom lagmannen AA är även s.k. ungdomsdomare. Tingsrätten har vidare en särskild lista med 21 nämndemän som särskilt har utsetts till att döma i ungdomsmål.

Domstolen har mycket bra målbalanser. De flesta äldre brottmålen är sådana där personefterlysningar pågår. I dessa mål kontaktas åklagarmyndigheten rutinmässigt var tredje månad för kontroll av om förundersökningarna alltjämt pågår. Inte heller de pågående tvistemålen är särskilt gamla. Det finns dock några äldre tvistemål som inte har kunnat avslutas på grund av exempelvis sjukdom hos någon av parterna eller deras ombud. Antalet inkommande tvistemål har minskat sedan ansökningsavgiften höjdes.

När det gäller ärenden tar de som rör godmanskap och förvaltare mycket tid i anspråk, framförallt för tingsnotarierna. Detta beror bl.a. på att tingsrätten har svårt att få fram förslag på lämpliga gode män från överförmyndarnämnden, eftersom nämnden för närvarande har brist på personal till följd av flera pensionsavgångar.

JO hade före inspektionen fått del av bl.a. arbetsordningen för tingsrätten och en uppdaterad verksamhetsplan.

Lagmannen AA överlämnade en s.k. nyckeltalsrapport ur verksamhetsstödet VERA, en notarieplan för tingsrätten samt en lista över notarieförordnanden och ansvarsområden under april månad 2016. Vidare överlämnades en lista med de nämndemän som är särskilt utsedda att handlägga ungdomsmål.

Inspektionens omfattning

Vid granskningen kontrollerades de 40 äldsta pågående brottmålen, de 40 äldsta pågående tvistemålen, de 25 äldsta pågående ärendena, de 40 senast avgjorda

brottmålen, de 40 senast avgjorda tvistemålen och de 25 senast avgjorda ärendena. Vidare kontrollerades de 15 äldsta pågående respektive de 15 senast avgjorda brottmålen, tvistemålen och ärenden som hade handlagts av notarier.

JO granskade även vissa av tingsrättens ärenden om hemliga tvångsmedel under 2014 och 2015 samt januari–mars 2016. Tingsrättens dom- och beslutsböcker för 2015 samt motsvarande sammanställningar för perioden 1 januari–1 april 2016 granskades också stickprovsvis.

Under inspektionen erhöles muntliga upplysningar rörande handläggningen av vissa mål och ärenden. De uppgifter som framkom vid dessa samtal med domstolens personal redovisas inte i detalj i protokollet men har givetvis beaktats vid ställningstagandena.

Avslutande sammanträde

Vid ett avslutande sammanträde torsdagen den 7 april 2016 hölls en översiktlig genomgång inför tingsrättens personal då de iakttagelser som hade gjorts vid granskningen redovisades.

Iakttagelser och bedömningar

Inledning

JO Lars Lindström konstaterade att tingsrätten var välskött och att målbalanserna var låga. Särskilt glädjande var att det under inspektionen inte hade uppmärksamats ett enda mål eller ärende där det funnits anledning att uppmärksamma frågan om långsam handläggning. JO Lars Lindström fann dock anledning att erinra om bestämmelserna om tidsplan och skriftlig sammanställning i tvistemål (se bestämmelserna i 42 kap. 6 § fjärde stycket och 16 § rättegångsbalken, RB). Reglerna innebär att tidsplaner och skriftliga sammanställningar ska göras i de allra flesta tvistemålen, både dispositiva och indispositiva sådana.

Tingsrättens arbetsordning

Fördelningen av mål mellan domare

Tingsrättens arbetsordning bygger på att var och en av de fyra domarna är ansvariga för en eller flera kategorier av mål eller ärenden fram till dess att ansvaret för målet eller ärendet har gått över på den domare som ska avgöra det. Den inledande ansvarsfördelningen gäller alltså under beredningen av ett mål eller ett ärende.

Fördelningen av mål och ärenden inför avgörandet sker på olika sätt som beskrivs i bilaga 1 till arbetsordningen. Vad gäller brottmål sägs att varje domare tilldelas ett visst antal brottmålsting och att på dessa ting sätts mål ut som inte är förtursmål. Förtursmål som inte får plats på dessa ting sätts ut på extra tingsdagar.

Ett tvistemål knyts till domare då det sätts ut till muntlig förberedelse.

JO Lars Lindström: Jag beslutar att ta upp tingsrättens fördelning av mål och ärenden mellan domare till utredning i ett särskilt ärende, JO:s ärende med dnr 2302-2016.

Brottmål

Fråga om bättre rätt och beslag i en brottmålsdom

I tingsrättens mål B 1655-15 yrkade åklagaren ansvar för grov stöld. Åklagaren framförde vidare för två målsägandes räkning att målsägandena yrkade bättre rätt än de tilltalade till i beslag tagna kontanter och att egendomen skulle lämnas ut till målsägandena utan lösen. Tingsrätten meddelade dom den 22 december 2015. I domen redovisas inte detta yrkande. Däremot finns under rubriken ”Tingsrättens bedömning” en redovisning av hur tingsrätten ser på rätten till de beslagtagna kontanterna. I domslutet sägs att målsägandena ”förklaras äga bättre rätt till i beslag tagna kontanter (---) förutom 450 dkr och 50 Euro som ska lämnas ut till (en av de tilltalade)”.

JO Lars Lindström: Av 30 kap. 5 § första stycket 4 RB framgår att rätten skulle ha redovisat målsägandenas yrkande i domen. Domslutet är ofullständigt genom att det inte uttryckligen framgår att rätten fastställde att målsägandena hade bättre rätt *än de tilltalade* till kontanterna. I domslutet framgår inte heller rättens ställningstagande till yrkandet att kontanterna skulle lämnas ut till målsägandena (utom såvitt avsåg 450 danska kr och 50 euro). Slutligen har rätten försummat att ta ställning till om beslaget av kontanterna skulle bestå (se 27 kap. 8 § femte stycket RB).

Prövningen av de subjektiva brottsrekvisiten i några brottmålsdomar

Under inspektionen granskades flera brottmål i vilka åklagaren hade väckt åtal mot de tilltalade för olika brott och i respektive gärningsbeskrivning angett att gärningen hade begåtts ”med uppsåt eller av oaktsamhet”.

I två av brottmålen hade de tilltalade erkänt de aktuella gärningarna (mål B 1711-15 och B 126-16). I domskälen skrev tingsrätten att erkännandet hade stöd i utredningen i övrigt och att åtalen därför var styrkta och skulle bedömas som åklagaren hade gjort gällande.

I två av de granskade målen framgick att de tilltalade hade förnekat brott (mål B 21-16 och B 243-16). I domskälen kom tingsrätten, efter en genomgång av utredningen i målen, fram till att åtalen var styrkta och att de tilltalade skulle dömas i enlighet med åtalen. Av domskälen framgick inte vilket subjektivt brottsrekvisit som tingsrätten hade funnit styrkt.

I mål B 78-16 angav tingsrätten i domskälen att det var utrett att den tilltalade antingen av uppsåt eller av oaktsamhet hade begått den åtalade gärningen.

JO Lars Lindström: I 30 kap. 5 § RB finns bestämmelser om domens innehåll i brottmål. Där stadgas bl.a. att en dom ska ange domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet (första stycket 5). Som ett minimikrav gäller därför att

domskälen ska ge upplysning om de rättsfakta som ligger till grund för domslutet (se Ekelöf m.fl., Rättegång V, 8:e uppl., s. 272).

I de ovan angivna åtalen hade åklagaren åberopat alternativa subjektiva brottsrekvisit – dvs. uppsåt eller oaktsamhet. Av domskälen i målen framgår emellertid inte vilket av dessa brottsrekvisit som tingsrätten hade funnit styrkta. Det är således oklart om de tilltalade hade begått brotten uppsåtligt eller av oaktsamhet. Jag anser därför att de angivna domarna är bristfälliga. Om åklagaren åberopar två alternativa subjektiva rekvisit bör tingsrättens dom innehålla ett ställningstagande till vilket av dessa rekvisit rätten har funnit bevisat i målet.

Rättelse av brottmålsdomar

Vid granskningen uppmärksammades fyra brottmålsdomar i vilka rätten fattat beslut om rättelse (mål B 1484-14, B 197-15, B 201-15 och B 1218-15). Besluten saknade överklagandehänvisning.

JO Lars Lindström: Jag har tidigare berört frågan om rättelse av domar (se JO 2012/13 s. 55, dnr 4715-2011). Av det beslutet med däri gjorda hänvisningar framgår bl.a. att ett beslut om rättelse är att anse som ett slutligt beslut. Eftersom det går att överklaga sådana beslut borde tingsrätten ha angett hur den som ville överklaga beslutet skulle gå till väga (se 30 kap. 10 § andra stycket RB).

Angivande av parter i två brottmålsdomar

I tingsrättens dom den 28 oktober 2015 i mål B 1165-15 anges under rubriken ”Målsägande” orden ”Sekretess B, se Partsbilaga sekretess”. Vidare anges i domslutet att den tilltalade ska utge visst skadestånd till ”målsäganden” och att ”Sekretessbestämmelsen i 35 kap. 12 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska fortsätta att vara tillämplig på uppgifter som har lagts fram vid förhandling inom stängda dörrar och som kan röja målsägandens identitet.”

På liknande sätt ser det ut i tingsrättens dom från den 23 mars 2016 i mål B 1820-15. Under rubriken ”Målsägande” anges orden ”Sekretess A, se Partsbilaga sekretess” och i domslutet anges att den tilltalade ska utge skadestånd till ”Sekretess A” med visst belopp. Vidare anges att ”Sekretessen enligt 5 kap. 1 § rättegångsbalken och 35 kap. 12 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) för Sekretess A:s namn samt uppgifter genom vilka Sekretess A direkt eller indirekt kan identifieras ska bestå i målet.”

JO Lars Lindström: I 30 kap. 5 § RB föreskrivs bl.a. att parterna ska anges i domen (första stycket 2). En målsägande som för skadeståndstalan i målet är part. Enligt stadgad domstolspraxis anges, när det gäller fysiska personer, parternas namn, personnummer och adress. Syftet med att ange parterna i domen är naturligtvis att dessa ska kunna identifieras så att domen kan verkställas. När det gäller målsägande i brottmål utelämnas dock ofta adressen i

domen (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken [1 april 2015, Zeteo], kommentaren till 30 kap. 5 §).

Målsägandens namn ska alltså alltid anges i domen. Det förhållandet att målsägandens identitet omfattas av sekretess medför inget undantag från detta krav. I en sådan situation ska namnet i varje fall redovisas i en bilaga till domen. I den offentliga delen av domen görs då en hänvisning till bilagan, som innehåller de sekretessbelagda uppgifterna (jfr Heuman och Tansjö, Sekretess m.m. hos allmän domstol, 3:e upplagan, s. 104).

Jag har vid min granskning inte kunnat hitta någon bilaga till de beskrivna domarna – eller skrivning i övrigt i domarna – där målsägandenas namn framgår. Domarna är sålunda bristfälliga i nu nämnt avseende.

Utformningen av ett domslut i en brottmålsdom

I samband med granskningen uppmärksammades tingsrättens dom den 23 mars 2016 i mål B 1820-15. Åklagaren hade yrkat ansvar för bl.a. våldtäkt mot barn. Tingsrätten fann att gärningarna skulle rubriceras som sexuellt utnyttjande av barn enligt 6 kap. 5 § BrB. I domskälen konstaterade tingsrätten att det formellt sett var fråga om ett flertal gärningar och brott, nämligen två samlag och ett flertal andra gärningar – men okänt hur många – vilka utgjorde sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar var jämförliga med samlag. Enligt domslutet dömdes den tilltalade för sexuellt utnyttjande av barn vid 10 tillfällen under perioden 2015-09-01 – 2015-10-31.

JO Lars Lindström: Jag beslutar att ta upp utformningen av domslutet i förhållande till domskälen till utredning i ett särskilt ärende, JO:s ärende med dnr 3110-2016.

Tvistemål

Ett beslut om umgänge

I mål T 1064-15 fattade tingsrätten den 26 januari 2016 ett interimistiskt beslut om umgänge med följande lydelse: ”[barnens namn] ska ha rätt till umgänge med [svaranden] vid fyra tillfällen, under max tre timmar vid varje tillfälle, med en veckas mellanrum mellan tillfällena, med start i mitten av februari 2016. Umgänget ska äga rum på [viss plats] på tid som bestäms av [viss socialförvaltning]. Vid umgängestillfällena ska umgängesstöd utsett av [viss socialförvaltning] närvara.” Av en tjänsteanteckning i akten framgick att en företrädare för socialförvaltningen hade uppgett att det inte gick att specificera tidpunkterna för umgänget eftersom det berodde på de ”personella resurserna”.

JO Lars Lindström: Det lagliga stödet för tingsrättens förordnande återfinns i 6 kap. 15 a § föräldrabalken, FB, där det anges att rätten på talan av en förälder som vill umgås med sitt barn får besluta om umgänge mellan barnet och föräldern. Enligt 6 kap. 20 § FB får rätten, om det behövs, besluta interimistiskt om ett umgänge.

Utgångspunkten i regleringen av umgängesrätten är att det är föräldrarna som ska komma överens om när barnet ska umgås med den förälder som barnet inte bor tillsammans med. Om detta inte går kan den förälder som vill ha ett umgänge med barnet vända sig till domstolen. Domstolens uppgift är alltså att besluta om ett eventuellt umgänge i föräldrarnas ställe.

Att bestämma om ett umgänge är att lösa en rättstvist mellan två föräldrar. Sådana rättstvister får enligt 11 kap. 5 § regeringsformen, RF, inte utan stöd av lag avgöras av andra myndigheter än domstolar. Det finns inga lagregler som gör det möjligt för tingsrätten att delegera domstolens beslutsfattande om ett umgänge till någon annan person eller myndighet. I beslutet den 26 januari 2016 överlämnade tingsrätten åt socialförvaltningen att bestämma tidpunkten för umgänget. Ett sådant förordnande saknar, oavsett orsak, stöd i både RF och FB. Beslutet var alltså inte lagligen grundat (se rättsfallet RH 1984:110 och JO 2015/16 s. 86, dnr 7131-2014).

Överklagande i en arbetstvist

I mål T 1390-15 yrkade käranden bl.a. att svaranden skulle utge utebliven lön. Sedan svaranden hade uteblivit från en huvudförhandling i målet meddelade tingsrätten en tredsokod. I domen angav tingsrätten att ett överklagande av domen skulle vara ställt till Göta hovrätt.

JO Lars Lindström: Av handlingarna i målet framgick att målet gällde sådana förhållanden mellan arbetsgivare och arbetstagare som skulle handläggas enligt lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister. Tingsrätten är enligt 2 kap. 2 § första stycket nämnda lag behörig att som första instans ta upp och avgöra vissa tvister enligt lagen. Enligt 2 kap. 3 § samma lag är arbetsdomstolen, AD, överrätt i ett mål som enligt 2 § tagits upp av en tingsrätt och som överklagas. Det var alltså fel av tingsrätten att ange att ett överklagande av tingsrättens tredsokod skulle vara ställt till Göta hovrätt.

En tredsokod

I mål FT 853-15 meddelade tingsrätten en tredsokod den 4 september 2015. I domen förpliktade tingsrätten svaranden att betala 80 kr till käranden. I redovisningen av yrkandena sägs att käranden yrkat i enlighet med domslutet. Det framgår alltså inte hur fordringen på 80 kr påstås ha uppkommit.

JO Lars Lindström: En tvistemålsdom ska ange bl.a. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på (17 kap. 7 § första stycket 4 RB). Rätten borde alltså ha redovisat vilka omständigheter som käranden åberopade till stöd för sitt yrkande.

Omedelbarhetsprincipen

Vid inspektionen uppmärksammades dom 2015-06-11 i mål T 1432-14, dom 2015-09-16 i mål T 1569-14, dom 2015-09-28 i mål T 833-14, dom 2015-11-24 i mål T 1555-14, dom 2015-12-08 i mål T 1177-14 dom 2016-03-08 i mål T 526-15 och dom 2016-03-22 i mål T 481-15. I dessa domar hade rätten angett

att underlaget var handlingarna eller akten i målet samt vad som framkommit vid huvudförhandlingen.

JO Lars Lindström: Jag beslutar att ta upp tingsrättens handläggning av målen till utredning i ett särskilt ärende, JO:s ärende med dnr 2301-2016.

Ärenden

Hemliga tvångsmedel

Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation får avse telefonnummer m.m. som har viss anknytning till den misstänkte. I ett ärende fanns i de ingivna handlingarna inga uppgifter om på vilket sätt de telefonnummer som åklagaren ville avlyssna hade sådan anknytning. Vid inspektionen upplystes JO om att åklagaren vid förhandlingen i ärendet hade lämnat erforderliga uppgifter.

JO Lars Lindström: Jag vill understryka vikten av att muntlig information som lämnas vid en förhandling som gäller hemliga tvångsmedel också dokumenteras i rättens protokoll.

Vid protokollet

Solmaz Fadai Vikström

Justerat den 27 maj 2016

Lars Lindström